

SŁOWNICZEK

Akcja – papier wartościowy, który poświadcza, że jesteśmy współwłaścicielami przedsiębiorstwa (najczęściej tzw. **spółki akcyjnej**). Akcja uprawnia właściciela do uczestnictwa w podziale zysku (przy wypłacie tzw. **dywidendy**) oraz uczestnictwa w zarządzaniu spółką – to zwykle akcjonariusze powołują radę nadzorczą czy zarząd spółki, które w zastępstwie akcjonariuszy (czyli posiadaczy akcji) mają na bieżąco kierować działaniami firmy. Dzieje się tak, ponieważ często akcjonariuszy są tysiące, co uniemożliwia codzienne podejmowanie decyzji przez wszystkich posiadaczy akcji. Akcjonariusze podejmują także najważniejsze decyzje o losie spółki. Akcje firm można często sprzedawać i kupować na giełdach papierów wartościowych. Inwestowanie w akcje na giełdach jest uważane za dość ryzykowną formę inwestowania, bo los konkretnej spółki i wysokość jej przyszłych zysków lub strat są bardzo niepewne.

Alokacja – kierowanie **czynników produkcji** (np. **ziemi, pracy, dóbr kapitałowych**) do konkretnych celów/przedsięwzięć/branż. O alokacji możemy mówić zarówno w kontekście jednostki (alokujemy swój czas np. pomiędzy pracę a czas wolny), przedsiębiorstwa (np. FIAT może wybudować linię produkcyjną dla nowego samochodu w fabryce w Polsce lub we Włoszech), jak i całej gospodarki (alokacja zasobów w przemyśle/rolnictwie/usługach). O alokacji mówi się też w kontekście **budżetu państwa**, bo państwo swoją polityką wydatkową np. przeznaczając więcej zasobów na pewne sektory, niż zrobiliby to przedsiębiorcy i konsumenci (zmienia rynkową alokację zasobów).

Bank – przedsiębiorstwo zajmujące się organizowaniem obrotu pieniężnego i udzielającą kredytów. Banki oferują produkty, które większość ludzi uznaje za równie dobre środki płatności co gotówka. Dlatego też to od decyzji banków w dużej mierze zależy, jak dużo pieniądza znajduje się w gospodarce. Banki działają obecnie w systemie tzw. rezerwy częściowej. Oznacza to, że mogą tworzyć **depozyty bieżące** (np. kiedy udzielają kredytów), nawet jeśli nie mają odpowiedniej sumy gotówki w swoich kasach. Banki oferują też inne produkty, m.in. **lokaty bankowe** i kredyty. Przyjmując lokaty i udzielając kredytów banki stają się tzw. pośrednikami finansowymi, czyli firmami, które

przekazują **oszczędności** jednej części społeczeństwa (deponujących środki w banku) osobom i firmom, które mają pomysł na **inwestycje** i zaciągają na ten cel pożyczki w banku.

Bank centralny – instytucja państwowa, która prowadzi politykę pieniężną. W ramach polityki pieniężnej bank centralny wpływa na wysokość **stóp procentowych**, a w konsekwencji na akcję kredytową **banków**, by (oficjalnie): chronić przed nadmierną **inflacją** (tj. stabilizować **siłę nabywczą pieniądza**) oraz dbać o stabilny i wysoki **rozwój gospodarczy**. Bank centralny stosuje różnorakie narzędzia: ustala **stopy procentowe banku centralnego** oraz przeprowadza **operacje otwartego rynku**. Bank centralny bywa nazywany także pożyczkodawcą ostatecznej instancji – w wypadku kryzysu bankowego udziela pożyczek tym instytucjom finansowym, którym nie chcą pożyczać inni uczestnicy rynku. W Polsce decyzje o polityce pieniężnej podejmuje Rada Polityki Pieniężnej i Narodowy Bank Polski.

Bank Światowy (ang. World Bank) – międzynarodowa instytucja finansowa zrzeszająca prawie 200 państw. Obecnie Bank Światowy zajmuje się udzielaniem preferencyjnych pożyczek rządowi i przedsiębiorstwom, które mają służyć rozwojowi biedniejszych państw. Bank Światowy prowadzi też liczne badania statystyczne, monitorując największe wyzwania dla światowego rozwoju (np. liczbę osób na świecie żyjących w skrajnym ubóstwie).

Barter – gospodarka, w której nie występuje **pieniądz** ani inny środek wymiany. W barterze osoby, które dokonują wymian, oddają dobra, których mają w nadmiarze, w zamian za te, które chcą sami skonsumować lub wykorzystać w produkcji (przykład: rybak wymienia złowione przez siebie ryby w zamian za jajka z fermy mieszkającego obok rolnika – zarówno rolnik, jak i rybak, mają zamiar skonsumować uzyskane w wymianie dobra). Inaczej: **wymiana bezpośrednia**.

Bezrobocie – możemy je definiować dwojako – ekonomicznie lub prawnie. Z ekonomicznego punktu widzenia o bezrobociu mówimy w przypadku osób, które nie mogą znaleźć pracy i oprócz tego spełniają trzy cechy: 1) chcą pracować i poszukują pracy; 2) akceptują kształtujące się na rynku stawki płac; 3) są postrzegane przez pracodawców jako zdolne do wykonywania pracy, którą chcą zdobyć. Wedle rozumienia prawnego bezrobocie to sytuacja, w której istnieją osoby mające status bezrobotnych nadany przez państwowe instytucje (np. urzędy pracy).

Bilans handlowy – zestawienie wielkości **eksportu** dóbr z danego państwa i **importu** dóbr do danego państwa w określonym czasie (np.

w roku). Jeśli eksport jest większy niż import, mówimy o dodatnim bilansie handlowym. Jeśli import przeważa nad eksportem, bilans handlowy jest ujemny.

Bon – papier wartościowy potwierdzający nabycie długu. Bony, podobnie jak **obligacje**, stwierdzają, że ktoś (firma, samorząd, państwo) ma nam oddać określoną kwotę pieniędzy w określonym dniu w przyszłości. Jedyna różnica pomiędzy bonami a obligacjami polega na czasie, na jaki zostały wyemitowane. Bony emituje się na okres krótszy niż rok, a obligacje na dłuższy niż rok. Bony są zazwyczaj oprocentowane niżej niż obligacje – jako że data wypłaty następuje wcześniej, to ryzyko niewypłacenia pieniędzy przez dłużnika może wydawać się mniejsze.

Budżet – plan wydatków i dochodów w określonym czasie (np. w roku). Dokument o nazwie budżet mogą tworzyć zarówno jednostki (możemy planować budżet domowy), organizacje (np. przedsiębiorstwa, fundacje, stowarzyszenia) czy instytucje publiczne – najbardziej znanym budżetem jest budżet państwa. Budżet powinien zawierać źródła i harmonogram **dochodów** oraz cel i harmonogram wydatków. Jeśli wydatki są wyższe niż dochody, należy także wskazać źródła finansowania tego niedoboru.

Cel inflacyjny – określa, jaki jest poziom **inflacji**, do którego osiągnięcia powinien dążyć **bank centralny**. Przykładowo w Polsce cel inflacyjny Narodowego Banku Polskiego jest ustalony na poziomie 2,5% z dopuszczalnymi wahaniami +/- 1 punkt procentowy. Oznacza to, celem NBP jest osiągnięcie inflacji na poziomie 1,5-3,5% (dane na 2020 r.).

Cena – stosunek wymiany pomiędzy towarami. Przy wymianach z użyciem **pieniądza** cena oznacza zwykle liczbę jednostek pieniężnych, jaką trzeba zapłacić za jednostkę kupowanego dobra (np. cena chleba może wynosić 3 zł). W **barterze** ceny są wyrażane bez pomocy pieniądza – przykładowo, jeśli rybak dał rolnikowi dwa śledzie w zamian za 10 jajek, to cena jednego śledzia wynosi 5 jajek, a cena jednego jajka to 1/5 śledzia.

Cena maksymalna – ustalona przez państwo **cena**, powyżej której nie można sprzedawać danego produktu. Jeśli cena maksymalna pszenicy zostanie ustalona na 600 zł za tonę, to wszystkie transakcje sprzedaży pszenicy z ceną powyżej 600 zł za tonę stają się nielegalne. W historii najczęściej ceny maksymalne dotyczyły podstawowych produktów żywnościowych, np. chleba. Współcześnie najczęściej mamy do czynienia z regulowaniem cen usług – np. ustalaniem maksymalnych czynszów za wynajem mieszkania, czy maksymalnych cen za połączenia roamingowe (czyli takie,

jakich dokonujemy, gdy przebywamy zagranicą). Cena maksymalna może prowadzić do **niedoboru** na rynku objętym ceną maksymalną.

Cena minimalna – ustalona przez państwo cena, poniżej której nie wolno sprzedać danego towaru lub usługi. Jeśli cena minimalna trzody chlewnej wynosi 5 zł za kilogram, to rolnicy nie mogą z mocy prawa sprzedać świń do uboju taniej niż 5 zł/kg (analogicznie ubojnie nie mogą kupować świń poniżej tej ceny). Ceny minimalne były zwykle ustalane, by wspomóc jakąś grupę producentów, często rolników – np. plantatorów buraków cukrowych czy producentów pszenicy. Obecnie najbardziej rozpowszechnioną ceną minimalną jest płaca minimalna – czyli wynagrodzenie, poniżej którego pracodawcy nie mogą zatrudniać pracownika (ustalane w skali miesiąca – np. w Polsce – lub godziny pracy – np. w Stanach Zjednoczonych i w Polsce). Cena minimalna może prowadzić do **nadwyżki** na rynku objętym ceną minimalną.

Cena równowagi – cena przy której **wielkość popytu** i **wielkość podaży** są identyczne. Jeśli na rynku mamy do czynienia z ceną równowagi, to wszyscy sprzedawcy, którzy chcą sprzedać dane dobro po tej cenie, znajdą nabywców, a wszyscy nabywcy, którzy chcą kupić dobro przy tej cenie, znajdą chętnych do jego sprzedaży. Dlatego też mówi się, że jest to cena „czyszcząca rynek” lub że doprowadza ona rynek do „stanu spoczynku” lub „zrównoważenia”. Zobacz też: **równowaga**.

Cło – prawnie: opłata za przewóz towarów przez granicę celną; ekonomicznie: specyficzny **podatek** stosowany w handlu międzynarodowym. Jeśli sprowadzenie jakiego dobra jest obłożone cłem, to oprócz zapłaty dla dostawcy klient musi także uiścić cło na rzecz budżetu państwa, żeby móc z dobra w kraju korzystać. Cła mogą być nakładane od wartości towaru (np. 1% od każdej złotówki ceny dobra) lub od jego ilości (np. 1000 zł od 1 samochodu). Często cła przedstawia się jako sposób na ochronę własnego przemysłu/rolnictwa przed zagraniczną konkurencją.

Czarny rynek – handel dobrami i usługami, które są nielegalne. W odróżnieniu od **szarej strefy** nie chodzi o proste ukrywanie się przed władzami celem uniknięcia podatków, ale o działalność prawnie zabronioną niezależnie od warunków – np. handel narkotykami, ludzkimi narządami do przeszczepów czy gatunkami zwierząt zagrożonymi wyginięciem. Czarne rynki są także charakterystyczne dla gospodarek socjalistycznych, w których chroniczne niedobory towarów w oficjalnym obrocie doprowadzają do wykształcenia się równoległych czarnorynkowych struktur dystrybucji (np. rolnicy sprzedawali mięso znajomym z miasta, a nie do oficjalnego państwowego skupu).

Czynniki produkcji – wszelkie **dobra**, które są przekształcane przez ludzi w celu wyprodukowania **dobra konsumpcyjnego**. Wedle klasycznego podziału czynniki produkcji możemy podzielić na **ziemię, pracę, i dobra kapitałowe**. Współcześnie w procesie produkcji coraz mocniej podkreśla się rolę idei – a więc technologii i **przedsiębiorczości** – i to właśnie o tych czynnikach produkcji dyskutujemy dziś najczęściej.

Deficyt budżetowy – sytuacja, w której **dochody** są niższe niż wydatki. O deficycie budżetowym mówimy najczęściej w kontekście **budżetu państwa**. Żeby sfinansować deficyt państwo może m.in. sprzedawać swój majątek (prywatyzować przedsiębiorstwa państwowe, sprzedawać nieruchomości – budynki, działki budowlane, ziemię rolną, lasy itd.), zaciągać kredyty w instytucjach międzynarodowych lub emitować **obligacje skarbowe**. Zaciągnięte w ten sposób kredyty i wyemitowane obligacje stają się częścią **długu publicznego**.

Deflacja – spadek przeciętnego poziomu **cen**, mówiąc inaczej: wzrost **siły nabywczej pieniądza**. Z deflacją mamy do czynienia zwykle, gdy spada zasób pieniądza w gospodarce (np. z powodu likwidacji depozytów bankowych), gdy rośnie ilość gromadzonych przez ludzi pieniędzy albo gdy podaż dóbr ulega zwiększeniu (z powodu wzrostu produktywności). Deflacja stanowi przeciwieństwo **inflacji**.

Denacjonalizacja – proces przekazywania majątku państwowego w ręce prywatne. Denacjonalizacja może przebiegać na kilka sposobów. W Polsce po 1989 r. najczęstszym sposobem denacjonalizacji była sprzedaż. Majątek państwowy (nieruchomości, udziały w spółkach) sprzedawano w drodze negocjacji ze strategicznym inwestorem, organizując przetargi lub aukcje, wprowadzając spółki do obrotu na **giełdzie**. Alternatywą dla sprzedaży jest uwłaszczenie, czyli przekazanie majątku jego użytkownikom. Z takim przypadkiem mielibyśmy do czynienia, gdyby lokatorzy mieszkań komunalnych stali się z dnia na dzień ich właścicielami lub gdyby udziały w firmach rozdano pracownikom. W praktyce te dwa sposoby były często mieszane np. mieszkania komunalne oddawano lokatorom, ale za opłatą, która była jednak znacznie niższa niż cena rynkowa podobnych mieszkań; przy sprzedaży przedsiębiorstw inwestorom wyłoniomym w przetargach lub aukcjach przyznawano często 15% udziałów w spółce do nieodpłatnego podziału wśród pracowników.

Depozyt bieżący – jeden z produktów bankowych. Jeśli ktoś wpłaci do **banku** środki na depozyt bieżący, to może w każdej chwili je odebrać w gotówce lub zlecić bankowi przekazanie ich stronie trzeciej

(przelewem, za pomocą operacji kartami płatniczymi, czy wystawiając czek). Depozyty bieżące to obecnie najbardziej popularna forma **pieniądza** w krajach Zachodu. Współcześnie banki nie trzymają w swoich kasach gotówki odpowiadającej 100% wartości depozytów bieżących, a jedynie kilka procent ich wartości niezbędnych do obsługi codziennych transakcji. Dlatego też jeśli wszyscy na raz zgłosiliby się po swoje depozyty, to bank miałby problemy z ich wypłaceniem.

Dług publiczny – suma zaciągniętych przez państwo zobowiązań finansowych, które nie zostały jeszcze spłacone. Najczęściej do długu publicznego zalicza się wyemitowane przez skarb państwa i samorządy **obligacje** i **bony** oraz kredyty zaciągnięte przez system ubezpieczeń społecznych, samorządy i rząd centralny. Wedle polskiej konstytucji tak liczony dług publiczny nie może przekraczać 60% **Produktu Krajowego Brutto**. Niektórzy ekonomiści sugerują, że do długu publicznego powinny też zaliczać się zobowiązania zaciągnięte wobec przyszłych emerytów – jest to tzw. dług ukryty.

Dobro – wszystko, czego używamy, żeby osiągnąć nasze cele. Żeby uznać coś za dobro: 1) musimy mieć jakąś potrzebę – cel, który chcemy osiągnąć; 2) jakaś rzecz (element świata zewnętrznego) musi mieć właściwości, które sprawią, że będzie przydatna do osiągnięcia naszego celu; 3) musimy wiedzieć o tych właściwościach; 4) musimy mieć możliwość kontrolowania tej rzeczy w taki sposób, żeby pomogła nam w osiągnięciu celu. Zatem, gdy 1) jesteśmy głodni, a 2) kanapka może zaspokoić nasz głód, 3) o czym wiemy, to dzięki temu, że 4) kanapkę można łatwo wziąć w ręce i zjeść, kanapkę możemy uznać za dobro. Istnieją różne klasyfikacje dóbr. Najczęściej spotykane rozróżnienie dzieli dobra na **dobra konsumpcyjne** i **dobra kapitałowe**.

Dobra kapitałowe – wyprodukowane przez ludzi **dobra**, które nie służą **konsumpcji**, ale mają jedynie pomóc w produkcji **dóbr konsumpcyjnych**. Dzięki istnieniu dóbr kapitałowych (np. maszyn, narzędzi) jesteśmy w stanie zwiększyć produkcję przypadającą na jednostkę **pracy** oraz stworzyć takie dobra konsumpcyjne, których produkcja nie byłaby możliwa bez udziału w niej dóbr kapitałowych (np. smartfony). Proces rozwoju gospodarczego można sobie wyobrażać jako proces gromadzenia (akumulacji) coraz większej liczby dóbr kapitałowych, dzięki czemu ludzka praca staje się bardziej produktywna. Żeby powiększyć ilość dóbr kapitałowych, potrzebne są **oszczędności**.

Dobra konsumpcyjne – **dobra**, które bezpośrednio zaspokajają potrzeby człowieka. O tym, czy dane dobro jest dobrem konsumpcyjnym

decyduje subiektywne postrzeganie człowieka. Posiłek podany w restauracji będzie dla klienta dobrem konsumpcyjnym, podczas gdy dla właściciela restauracji będzie to jedynie **dobro kapitałowe**.

Dochód – zarobek, różnica między przychodami z jakiegoś działania a jego kosztami. Pojęcia dochodu można używać w kontekście działania pojedynczego człowieka i psychicznej satysfakcji, jaką ktoś uzyskuje z osiągnięcia celu. Jeśli zatem dla własnej przyjemności chcemy spędzić wolny czas, oglądając mecz w telewizji, to naszym dochodem jest satysfakcja z obejrzenia meczu (porównana z innymi możliwościami spędzenia czasu wolnego, np. z gotowaniem, zob. **koszt alternatywny**). Zwykle jednak o dochodzie mówimy w kontekście wymian rynkowych, a sam dochód ma wymiar pieniężny. Dochodem pracowników są płace otrzymywane za wykonanie pracy, dochodem przedsiębiorców są zyski z produkcji **dóbr**, dochodem z **oszczędności** są odsetki (np. z **lokat bankowych** lub **obligacji**).

Dywidenda – wypłata zysku w **spółce akcyjnej**. Jeśli firma osiąga zysk, to może albo przeznaczyć go na zwiększenie kapitału przedsiębiorstwa (żeby np. mieć więcej środków na **inwestycje**), albo wypłacić zysk właścicielom (akcjonariuszom) w formie dywidendy. To właśnie oni na walnym zgromadzeniu akcjonariuszy decydują, jaką część zysku zostawić w firmie, a jaką przeznaczyć na dywidendę. Suma dywidendy jest dzielona proporcjonalnie pomiędzy akcjonariuszy w zależności od liczby posiadanych akcji.

Działalność gospodarcza – ogólnie: taka aktywność człowieka, która ma na zapewnić człowiekowi te dobra i usługi, których nie dostarcza sama natura bez żadnej ingerencji człowieka. Tak rozumianą działalność gospodarczą prowadzi zarówno spółka akcyjna, drobny przedsiębiorca, jak i każdy pracownik. W polskim prawie działalność gospodarczą określa się z kolei jako „zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły”. W tym węższym znaczeniu jednoosobową działalność gospodarczą prowadzą osoby, które zarejestrują taką aktywność w Centralnej Ewidencji Informacji o Działalności Gospodarczej. Działalność gospodarcza w tym rozumieniu jest zatem jedną z prawnych form prowadzenia biznesu w Polsce.

Efekt wypychania – proces odciągania zasobów z przedsięwzięć finansowanych prywatnie do działań finansowanych przez państwo. Zwiększenie wydatków przez państwo powoduje odpływ części **czynników produkcji** z sektora prywatnego. Żeby tego dokonać, rząd musi im zaoferować wyższe stawki wynagrodzeń niż prywatne firmy. Te wyższe

stawki powodują, że część prywatnych **inwestycji** okaże się nieopłacalna i produkcja prywatna będzie mniejsza, niż gdyby wydatki państwa nie wzrosły.

Ekonomia – nauka badająca konsekwencje tego, że ludzie żyją w świecie **rzadkości** i muszą nieustannie dokonywać wyborów: 1) jakie cele próbować osiągnąć; 2) jakimi sposobami je osiągnąć. Ekonomia zajmuje się tym, w jaki sposób ludzie próbują zdobyć bogactwo – czyli poszerzyć swoje możliwości wyboru (inaczej: nauka o **gospodarce**). W tym celu ekonomia bada wpływ różnych instytucji (np. prawa własności, **pieniądz**) na sposoby i poziom produkcji. Podstawowa analiza ekonomiczna zawiera analizę działań pojedynczego człowieka – jest to tzw. *ekonomia Robinsona Crusoe*. Gdy do rozważanego modelu dodamy kolejnych ludzi i możliwość wymian, to wejdziemy w obszar *ekonomii społeczeństwa rynkowego* – najbardziej rozwiniętej części ekonomii. Innymi ważnymi gałęziami ekonomii są: *analiza interwencji państwa w rynek* i *analiza społeczeństwa socjalistycznego*. Początki systematycznego myślenia o ekonomii spotykamy już w starożytności i średniowieczu, jednak za pierwszy traktat ekonomiczny uchodzi praca Irlandczyka Richarda Cantillona *Ogólne rozważania nad naturalnymi prawami handlu* wydana w 1755 r. Za „ojca ekonomii” uważa się jednak powszechnie Szkota Adama Smitha – autora *Badań nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* z 1776 r.

Ekonomia normatywna – sposób uprawiania **ekonomii**, w którym badacz przyjmuje konkretne cele rozwoju gospodarczego i ocenia przydatność możliwych polityk gospodarczych do realizacji danego celu. Ekonomista angażujący się w analizę normatywną wskazuje, czy społeczeństwo powinno przykładowo dążyć do szybszego **rozwoju gospodarczego**, czy może raczej skupić się na walce z nierównościami w **dochodach** społeczeństwa. Dlatego też będzie wyraźnie optował np. za obniżeniem (lub podwyższeniem) podatków. Jest to zatem ekonomia zaangażowana etycznie – przeciwieństwo **ekonomii pozytywnej**.

Ekonomia pozytywna – sposób uprawiania **ekonomii**, w którym badacz nie przyjmuje żadnych założeń etycznych i jedynie analizuje związki między działaniami uczestników gospodarki. Badacz uprawiający ekonomię pozytywną próbuje jedynie wskazać skutki konkretnych polityk gospodarczych (np. obniżki lub podwyżki podatków), ale nie wyrokuje, które rozwiązania polityczne są najlepsze dla społeczeństwa. Ten podręcznik pisany jest w duchu ekonomii pozytywnej, a nie **ekonomii normatywnej**.

Eksport – sprzedaż towarów i usług kontrahentom spoza granic danego kraju; przeciwieństwo **importu**. Eksportem z Polski jest zatem zarówno sprzedaż wyprodukowanego w Polsce sprzętu AGD hurtownikowi z siedzibą we Francji, jak i wykonanie przez polską spółkę informatyczną aplikacji na telefony komórkowe na zlecenie przedsiębiorstwa z Wielkiej Brytanii.

Etatyzm – bezpośrednia ingerencja państwa w życie gospodarcze polegająca na podjęciu przez państwo produkcji dóbr i usług dostępnych wcześniej na rynku. Etatyzm to skrajna forma **interwencjonizmu**. W etatyzmie państwo nie poprzestaje na narzuceniu firmom prywatnym regulacji dotyczących np. prawa pracy, ochrony środowiska czy podatków. Zamiast tego samo prowadzi działalność gospodarczą – np. kopalnie, huty czy banki.

Funkcja podaży – patrz: **podaż**.

Funkcja popytu – patrz: **popyt**.

Globalizacja – proces rozwoju międzynarodowej współpracy gospodarczej. Globalizacja przejawia się zwłaszcza we wzroście międzynarodowej wymiany handlowej (**importu** i **eksportu**), większym przepływie zagranicznych **inwestycji** i w międzynarodowych przepływach ludności. Dlatego też za czynniki sprzyjające globalizacji uważa się znoszenie barier handlowych (np. **ceł**), ochronę praw zagranicznych inwestorów czy znoszenie barier w przepływie ludzi (np. łagodniejsza polityka wizowa). Otwarcie się na procesy globalizacyjne było jednym z najważniejszych elementów transformacji gospodarczej w Polsce. Włączenie się Chin i Indii do procesu globalizacji (od przełomu lat 70. i 80. XX w. w przypadku Chin i od lat 90. XX w. w przypadku Indii) uważa się za najważniejszą przyczynę awansu setek milionów Chińczyków i Hindusów powyżej granicy ubóstwa ustalonej przez **Bank Światowy**.

Gospodarka – sfera działalności człowieka, w ramach której próbuje on poprawić swój dobrobyt – zapewnić sobie dostęp do tych **dóbr**, których nie zapewnia człowiekowi sama natura. Badaniem prawidłowości w obszarze działań gospodarczych zajmuje się **ekonomia**.

Gospodarka towarowo-pieniężna – gospodarka, w której większość transakcji rozliczana jest przy użyciu **pieniądza** (transakcje „towar za pieniądź” zamiast „towar za towar” jak w **barterze**). Dzięki temu powstaje system cen pieniężnych, którego przedsiębiorcy mogą używać do przeprowadzania **kalkulacji ekonomicznej**. Praktycznie wszystkie współczesne gospodarki są gospodarkami towarowo-pieniężnymi.

Import – zakup towarów i usług od kontrahentów spoza granic danego kraju; przeciwieństwo **eksportu**. Importem do Polski jest zatem zarówno zakup gazu od rosyjskich firm przez polskie spółki zajmujące się dystrybucją gazu, jak i zakup porady prawnej od londyńskiej firmy prawniczej przez polskie przedsiębiorstwo, które chce wejść na rynek brytyjski.

Inflacja – wzrost przeciętnego poziomu **cen**, mówiąc inaczej: spadek **siły nabywczej pieniądza**. Z inflacją mamy do czynienia zwykle, gdy rośnie zasób pieniądza w gospodarce (z powodu druku dodatkowych banknotów, wybijania dodatkowych monet lub kreowania nowych depozytów przez **banki**) lub gdy podaź dóbr ulega zmniejszeniu (np. z powodu wojny, klęsk żywiołowych). Inflację próbuje się obliczać, badając zmiany cen wybranego koszyka dóbr – urząd statystyczny określa, na jakie produkty wydaje pieniądze przeciętne gospodarstwo domowe, po czym regularnie sprawdza, jak zmieniają się ceny tych produktów.

Inwestycja – zaangażowanie **czynników produkcji** w projekt, który ma służyć nie natychmiastowemu wzrostowi **konsumpcji**, ale raczej wytworzeniu większej ilości **dóbr** w przyszłości. Inwestycją dla człowieka może być np. nauka języka obcego, dzięki znajomości którego będziemy mogli więcej zarabiać w przyszłości. Inwestycje najczęściej jednak kojarzone są z przedsiębiorstwami – to firmy ponoszą **koszty produkcji** – przeznaczają środki na zakup niezbędnych maszyn i urządzeń, opłacenie pracowników i innych usług – żeby w przyszłości otrzymać przychody ze sprzedaży produktu, które z nadwyżką pokryją koszty.

Integracja – (w rozumieniu gospodarczym) pogłębianie zależności pomiędzy firmami, krajami czy regionami. O integracji w przypadku firm mówimy, gdy dwa przedsiębiorstwa łączą się w jedno (jeśli są to spółki z tej samej branży jest to tzw. integracja pozioma; jeśli spółka przejmuje swojego dostawcę lub odbiorcę, to mamy do czynienia z integracją pionową). O integracji słyszymy najczęściej w kontekście krajów lub regionów – kiedy na danym obszarze powiększają się powiązania handlowe i kapitałowe (np. w ramach wspólnego rynku Unii Europejskiej). Procesy integracyjne na poziomie całej kuli ziemskiej noszą nazwę **globalizacji**.

Interwencjonizm – system gospodarczy, w którym **kapitalizm** połączony jest z silnymi państwowymi regulacjami. Państwo interwencjonistyczne dopuszcza prywatną własność i przedsiębiorczość, ale wprowadza regulacje prawne ograniczające swobodne działania przedsiębiorców

w niektórych dziedzinach. Takimi regulacjami mogą być: licencje lub koncesje na wykonywanie określonego rodzaju działalności; ustalanie **cen maksymalnych i cen minimalnych**; regulowanie relacji pracownika z pracodawcą poprzez kodeks pracy. Konsekwentnie wprowadzany interwencjonizm doprowadziłby najpierw do **etatyizmu**, a potem do **socjalizmu**. Mianem interwencjonistycznych można określić większość współczesnych, rozwiniętych gospodarek świata.

Kalkulacja ekonomiczna – porównanie **kosztów produkcji** danego **dobra** z przychodami z jego sprzedaży w celu ustalenia zysku lub straty przy produkcji. Kalkulacja może dotyczyć przeszłych operacji i być wtedy zwykłą księgową operacją. Przedsiębiorcy używają jednak kalkulacji w celu oszacowania sensowności angażowania się w nieistniejące jeszcze projekty. W takim rozumieniu kalkulacja to podstawowe narzędzie myślenia przedsiębiorców w **gospodarce towarowo-pieniężnej**.

Kapitalizm – system gospodarczy oparty na prawie własności prywatnej i swobodzie umów. W kapitalizmie o wykorzystaniu zasobów decydują przedsiębiorcy, którzy, stosując **kalkulację ekonomiczną**, próbują przewidzieć, jakie produkty znajdą uznanie w oczach konsumentów. W kapitalizmie państwo co najwyżej zajmuje się wymiarem sprawiedliwości i obronnością – chroni własność prywatną i dba o wykonywanie umów. Nie istnieją obecnie czyste gospodarki kapitalistyczne. Za gospodarkę bliską temu ideałowi mogły uchodzić m.in. Stany Zjednoczone po wojnie secesyjnej, a przed I wojną światową (1865-1914).

Kapitał – w kontekście przedsiębiorstwa: pieniądze właścicieli przeznaczone na założenie firmy powiększone o pozostawione w spółce zyski, kolejne wpłaty właścicieli i pomniejszone o ewentualne straty. W kontekście całej gospodarki: zbiór **dóbr kapitałowych**, jakimi dysponuje społeczeństwo (lub pieniężna wartość tych dóbr kapitałowych). Im więcej dóbr kapitałowych zgromadzą ludzie (co określa się czasami jako akumulację kapitału), tym wyższa produktywność ich pracy. W tym sensie kapitał to jeden z **czynników produkcji**.

Kapitał ludzki – wiedza i umiejętności ludzi, które podnoszą ich produktywność. Człowiek nie rodzi się ze znajomością języka czy z wiedzą matematyczną – musi się tego nauczyć. Dzięki nauce jego praca staje się bardziej produktywna – dzięki znajomości języka może lepiej koordynować pracę z innymi członkami zespołu; wiedza naukowa, technologiczna czy znajomość procedur firmowych pozwala sprawnie przeprowadzać procesy produkcyjne; wyobraźnia pozwala rozwiązywać problemy pojawiające się w działalności każdej firmy. W miarę rozwoju technologicznego

coraz mniej potrzebna jest ludzka praca polegająca na dostarczaniu siły fizycznej – coraz bardziej liczy się kapitał ludzki.

Konsumpcja – działanie mające na celu bezpośrednie zaspokojenie potrzeb człowieka. Konsumpcją jest więc np. jedzenie mające zaspokoić głód, czy oglądanie telewizji, dzięki któremu zaspokajamy potrzebę rozrywki. Człowiek przeznaczając dostępne sobie **dobra** na konsumpcję albo na **oszczędności**. W miarę **rozwoju gospodarczego** mamy na tyle dużo dóbr, że pula przeznaczana na oszczędności może rosnąć bez uszczerbku na poziomie konsumpcji.

Koszt alternatywny – wartość korzyści utraconej z powodu dokonania wyboru. Podejmując działanie, wykorzystujemy **rzadkie dobra**, żeby osiągnąć określone cele. Tym samym nie możemy wykorzystać tych **dóbr** do osiągnięcia innych celów. Kosztem alternatywnym pracy może być np. przyjemność związana ze spędzaniem czasu wolnego. Kosztem alternatywnym kupna samochodu może być z kolei wygoda i odczucia estetyczne związane z wyremontowaniem mieszkania. O koszcie alternatywnym możemy też mówić w kontekście przedsiębiorców – przykładowo, jeśli firma informatyczna zainwestuje swoje środki w produkcję aplikacji na smartfony, to nie będzie mogła jednocześnie stworzyć gry komputerowej, którą także ma w planach.

Koszty komparatywne – liczba innych dóbr, z których produkcji musimy zrezygnować, żeby wyprodukować jednostkę danego dobra. Jeśli mogę produkować wędkę i sieć tak, że przez godzinę pracy wykonam dwie wędkę lub jedną sieć, to koszt komparatywny produkcji wędkę to $\frac{1}{2}$ sieci, a koszt komparatywny produkcji sieci, to 2 wędkę. Dzięki takiemu zestawieniu możemy zrozumieć, dlaczego ludzie specjalizują się w konkretnych przedsięwzięciach. Jeśli wybitny kardiochirurg jest też świetnym ogrodnikiem, to przez to, że koszt komparatywny koszenia trawy jest u niego bardzo wysoki (specjalistyczna operacja na otwartym sercu), zleci on najprawdopodobniej pracę w ogrodzie komuś innemu, kto ma niższy koszt komparatywny koszenia trawy. W tym kontekście możemy powiedzieć, że ogrodnik ma przewagę komparatywną w koszeniu trawy, a chirurg w wykonywaniu operacji (koszty komparatywne ich działalności na tym polu są niskie). Zrozumienie tej argumentacji wskazuje także na korzyści z otwartego handlu zagranicznego i z rynkowej współpracy w ogóle. Opisanie i wyjaśnienie zjawiska kosztów komparatywnych przypisuje się angielskiemu ekonomście Davidowi Ricardo.

Koszty obsługi długu publicznego – wydatki państwa na spłatę odsetek od wyemitowanych **bonów**, **obligacji** i zaciągniętych kredytów.

Jeśli inwestorzy nie obawiają się, że państwo może zbankrutować, to zadowolają się niskimi odsetkami, co przekłada się na niskie koszty obsługi długu. Im dane państwo jest mniej wiarygodne w oczach kredytodawców i nabywców obligacji oraz bonów, tym wyższych odsetek będą domagać się inwestorzy i tym wyższe koszty obsługi długu publicznego.

Koszty produkcji – wartość **czynników produkcji** zużytych do wytworzenia danego dobra. Koszty produkcji to przede wszystkim wartość półproduktów i surowców, które przetwarzamy oraz wartość usług, które wynajmujemy (np. pensje pracowników). Oprócz tego trzeba pamiętać, że do produkcji często niezbędne jest użycie maszyn, narzędzi i odpowiedni budynek. Jeśli firma jest właścicielem takich dóbr, to specyficznym kosztem produkcji jest tzw. amortyzacja, czyli utrata wartości dóbr na skutek zużycia (przykładowo: jeśli jakaś maszyna może być używana przez średnio 10 lat, to co roku powinniśmy uwzględnić w kosztach utratę 10% jej wartości). Kosztem produkcji jest też **koszt alternatywny** czasu i pracy przedsiębiorcy, który poświęca na kierowanie działalnością firmy.

Koszty stałe – te koszty przedsiębiorstwa, które nie zmieniają się wraz ze zmianą liczby wyprodukowanych dóbr lub usług. Przedsiębiorstwo musi je ponosić, nawet jeśli nie wyprodukuje żadnej jednostki dobra. Do takich kosztów najczęściej zalicza się wynajem nieruchomości czy wynagrodzenie zarządu. Podział kosztów na stałe i zmienne ma jedynie sens przy rozpatrywaniu relatywnie krótkiego okresu działania przedsiębiorstwa. Nie zawsze także łatwo zaklasyfikować jasno każdy koszt do którejś z tych kategorii.

Koszty utopione – koszty podjętych wcześniej decyzji, których nie da się już odwrócić. Jeśli zainwestowaliśmy znaczne środki w projekt tworzenia mobilnej aplikacji, która okazała się mało popularna, to nie będziemy w stanie odzyskać pieniędzy poświęconych na rozwój tej aplikacji. Przedsiębiorca w takiej sytuacji musi rozważyć, czy jest sens utrzymywania tego produktu – oszacować czy przyszłe przychody ze sprzedaży będą wyższe niż przyszłe koszty związane z utrzymaniem aplikacji; nie powinien w tym momencie sugerować się już kosztami utopionymi tego projektu.

Koszty zmienne – te koszty przedsiębiorstwa, które zmieniają się wraz ze zmianą liczby wyprodukowanych dóbr lub usług. Do takich kosztów najczęściej zalicza się koszty zużycia materiałów w produkcji czy wynagrodzenia pracowników zatrudnionych przy produkcji. Jeśli rozpatrujemy

działanie przedsiębiorstwa w dłuższej perspektywie, to wszystkie koszty będą zmienne.

Krzywa podaży – zbiór punktów przedstawiających rynkowe oferty sprzedaży danego dobra – wskazujących, ile dóbr sprzedawcy chcą w danych warunkach zaoferować na sprzedaż po danej cenie (cenę zwykle umieszcza się na osi Y a wielkość podaży na osi X układu współrzędnych). Zgodnie z **prawem podaży** krzywa podaży rośnie w prawo. Kształt krzywej podaży może się z czasem zmieniać, np. jeśli przedsiębiorcy lepiej zorganizują proces produkcji i obniżą jej koszty, to krzywa podaży przesunie się w prawo (przy danej cenie sprzedawcy będą mogli zaoferować więcej dóbr, bo dzięki niższym kosztom dalej będzie to dla nich opłacalne). Graficznie tę zmianę przedstawia wykres 6. w rozdziale „Ilustracja krzywych popytu i podaży” w podręczniku.

Krzywa popytu – zbiór punktów przedstawiających rynkowe oferty kupna danego dobra – wskazujących, ile dóbr nabywcy chcą w danych warunkach kupić po danej cenie (cenę zwykle umieszcza się na osi Y a wielkość popytu na osi X układu współrzędnych). Zgodnie z **prawem popytu** krzywa popytu opada w prawo. Kształt krzywej popytu może się z czasem zmieniać, np. jeśli jakiś produkt staje się bardziej modny i nabywcy chętniej decydują się na jego zakup, to graficznie krzywa popytu przesunie się w prawo (przy danej cenie najdzie się więcej nabywców skłonnych zapłacić tyle za dobro). Graficznie tę zmianę przedstawia wykres 2. w rozdziale „Ilustracja krzywych popytu i podaży” w podręczniku.

Liberalizm – doktryna polityczna, która w sferze gospodarczej postuluje ograniczanie roli państwa, wskazuje na dobroczynną rolę praw własności i transakcji rynkowych, domaga się znoszenia przepisów krępujących przedsiębiorców. Myśl liberalizmu skraca się często do maksymy: „laissez faire, laissez passer!”, co oznacza: „pozwólcie nam działać i handlować”. Liberalowie w polityce gospodarczej dążą do obniżki podatków i wydatków publicznych, denacjonalizacji mienia państwowego, ograniczenia biurokracji i ograniczenia regulacji krępujących działania przedsiębiorców. Po drugiej wojnie światowej znaczenia nabrała odmiana liberalizmu nazywana ordoliberalizmem. Jej twórcy postulowali łączenie wolnorynkowego podejścia do gospodarki z istnieniem niewielkiej liczby ściśle ukierunkowanych regulacji (np. wyznaczanie godzin otwarcia sklepów), które harmonizowałyby interesy wszystkich członków społeczeństwa. Ordoliberalowie stowrzyli koncepcję społecznej gospodarki rynkowej, która została zapisana m.in. w Konstytucji RP.

Lichwa – wedle dawniejszego rozumienia: wszelka działalność polegająca na pożyczaniu pieniędzy na procent; obecnie: pożyczanie z bardzo wysokim oprocentowaniem. Oficjalnie pożyczanie na procent było w średniowieczu w wielu miejscach zakazane, co najwyżej mogli się tym procederem trudnić niechrześcijanie, np. Żydzi. Zakaz ten obchodzono w różnoraki sposób – m.in. zamiast oficjalnego oprocentowania dłużnik płacił karę za nieterminowy zwrot środków. Obecnie (czerwiec 2020 r.) w Polsce nie można pobierać od pożyczek odsetek większych niż dwukrotność stopy referencyjnej ustalonej przez Narodowy Bank Polski (aktualnie 0,1%) powiększoną o 7 punktów procentowych, czyli 7,2%. Zakaz ten jest obchodzony przez dodanie do umowy pożyczki dodatkowych opłat, np. za rozpatrzenie wniosku kredytowego czy za dostarczenie gotówki do domu klienta.

Lokata bankowa – produkt finansowy polegający na powierzeniu pieniędzy **bankowi** na konkretny czas w zamian za odsetki. Lokaty mogą być zawierane na dzień, kilka dni, kilka miesięcy lub nawet kilka lat. Standardem jednak jest, że w ofercie banku odsetki będą wyrażone w skali rocznej. Przykładowo, jeśli zakładamy lokatę na pół roku oprocentowaną na 4%, to po sześciu miesiącach bank odda nam pożyczoną kwotę powiększoną o 2% odsetek (dokładna wysokość odsetek będzie zależała od częstotliwości tzw. kapitalizacji – czyli określenia jak często bank nalicza odsetki, które dodaje do pierwotnej kwoty lokaty; od odsetek może także być naliczony **podatek** od zysków kapitałowych, co zmniejszy naszą wypłatę). W trakcie trwania lokaty (w przeciwieństwie do środków na **depozytach bieżących**) możemy mieć trudność z dostępem do pieniędzy powierzonych bankowi (może się to np. wiązać z dodatkowymi opłatami za przedwczesne rozwiązanie umowy). Lokaty uchodzą za dość bezpieczny produkt (choć trzeba pamiętać, że upadłości banków także się zdarzają), często ich wypłata jest także gwarantowana (do określonej wysokości) przez specjalne instytucje powołane przez państwo (np. Bankowy Fundusz Gwarancyjny w Polsce).

Nadwyżka rynkowa – sytuacja, w której **wielkość podaży** danego dobra jest większa niż **wielkość popytu** na nie. Jeśli rynek danego dobra jest wolny – tzn. możliwe są swobodne dostosowania cenowe – to przedsiębiorcy obniżą cenę dobra do **ceny równowagi**. Jeśli cena jest wyższa niż cena równowagi, to znaczy, że istnieją kupcy chcący nabyć dobro po cenie, która satysfakcjonuje niektórych sprzedawców. W ich wzajemnym interesie jest zatem dogadanie się i obniżenie ceny. Jeśli natomiast cena doprowadzająca do nadwyżki jest regulowana przez

państwo i nie można jej obniżyć (**cena minimalna**), to nadwyżka może się utrzymywać. Nadwyżkę na rynku pracy nazywamy **bezrobociem**.

Niedobór rynkowy – sytuacja, w której **wielkość popytu** na dane dobro jest większa niż **wielkość podaży** tego dobra. Jeśli rynek danego dobra jest wolny – tzn. możliwe są swobodne dostosowania cenowe – to przedsiębiorcy podwyższą cenę dobra do **ceny równowagi** – dzięki temu będą mogli zwiększyć swoje przychody, a jednocześnie ciągle znajdą się klienci chcący nabyć to dobro. Jeśli ceny nie można podwyższyć z powodu regulacji prawnych (**cena maksymalna**), to niedobór może się utrzymywać. Specyficznym „rozwiązaniem” problemu niedoboru są reglamentacje towaru – np. system kartkowy w PRL.

Obligacje – papiery wartościowe emitowane przez państwa (mówimy wtedy o obligacjach skarbowych), korporacje (obligacje korporacyjne), samorządy (obligacje komunalne) i inne instytucje. Obligacja poświadcza dług emitenta (tego, kto sprzedaje pierwotnie obligacje, „wypuszcza na rynek”) względem inwestora (tego, kto posiada obligację). Przedsiębiorstwa używają zwykle obligacji, by sfinansować swoje inwestycje, państwa i samorządy zwykle finansują tak swój **deficyt budżetowy**. Posiadacz obligacji jest uprawniony do otrzymania określonej sumy pieniężnej w przyszłości. Jeśli np. rząd wypuszcza obligację pięcioletnią o wartości nominalnej 1000 zł, to za 5 lat jej nabywca powinien otrzymać taką kwotę pieniędzy. W międzyczasie właściciel obligacji otrzymuje określone przy emisji odsetki (jeżeli - jak to zazwyczaj bywa – obligacja przewiduje wypłatę odsetek), tzw. kupon (np. 4% wartości obligacji co roku; odsetki te mogą być pomniejszone o **podatek** od zysków kapitałowych). Obligacje, zwłaszcza państwowe, uważane są zwykle za dość bezpieczną inwestycję, choć trzeba pamiętać, że firmy i państwa czasem bankrutują i można wtedy nie otrzymać całości kwoty przyrzeczonej w obligacji. Podobną formą papierów wartościowych są **bony**.

Operacje otwartego rynku – jedno z narzędzi **banku centralnego**, które polega na kupowaniu lub sprzedawaniu papierów wartościowych (np. **obligacji**, **bonów**). Celem kupna dodatkowych papierów wartościowych jest zwykle chęć dodania nowych rezerw do systemu bankowego, tak żeby zwiększyć akcję kredytową banków (co ma wedle niektórych teorii pobudzić wzrost gospodarczy). Celem sprzedaży papierów wartościowych przez bank centralny jest zmniejszenie rezerw banków komercyjnych i zahamowanie tempa akcji kredytowej (co może np. pomóc w obniżaniu inflacji).

Oszczędności – dobra (najczęściej środki finansowe) przeznaczone na **inwestycje** lub **konsumpcję** w dalszej przyszłości. Dzięki oszczędnościom jesteśmy w stanie inwestować w **dobra kapitałowe**, które zwiększają produktywność ludzkiej pracy i umożliwiają stopniowe podnoszenie poziomu życia społeczeństwa.

Pieniądz – powszechnie akceptowany środek wymiany. Do XIX wieku najpopularniejszymi pieniędzmi na świecie były złoto i srebro. Później stopniowo odchodzono od związku pieniądza z kruszcami i wprowadzono system pieniądza dekretowego, tj. opartego na decyzji państwa, które przyznało status pieniądza np. określonym kawałkom papieru ze specyficznym nadrukiem (np. złoty polski). Zastosowanie pieniądza umożliwiło **kalkulację ekonomiczną**, dzięki której działa współczesna, silnie złożona gospodarka. Z racji tej fundamentalnej roli pieniądza duża wagę przywiązuje się do zmian **siły nabywczej pieniądza**.

Płaca brutto – w rozumieniu ekonomicznym: całkowity pieniężny koszt zatrudnienia pracownika; w sensie prawnym: wynagrodzenie, jakie otrzymuje pracownik łącznie z zapłaconymi przez niego **podatkami** i składkami na ubezpieczenia społeczne, ale bez składek na ubezpieczenia społeczne, jakie z tytułu zatrudnienia danej osoby płaci pracodawca. Dla pracodawcy zwykle ważne jest, jaki jest całkowity koszt wynikający z zatrudnienia danej osoby, niezależnie od tego, jaka część z tego trafia do kieszeni pracownika, a jaka do budżetu państwa. Koszt zatrudnienia pracownika pracodawca porównuje z przychodem, jakiego się spodziewa z zatrudnienia danej osoby i na tej podstawie decyduje, czy opłaca mu się kogoś zatrudniać. Polskie prawo definiuje płacę brutto jako **płacę netto** powiększoną o podatek dochodowy i składki na ubezpieczenia społeczne płacone przez pracownika. Jednocześnie pracodawca też jest zobowiązany przez prawo odprowadzić z tytułu zatrudniania danej osoby różne składki na ubezpieczenia społeczne (m.in. część składki emerytalnej i rentowej – istnieje tu oficjalny podział na część składki płaconą przez pracownika i część płaconą przez pracodawcę), które stanowią dla niego taki sam koszt zatrudnienia kogoś, jak **płaca netto** czy składki pracownika.

Płaca netto – suma pieniędzy, jakie otrzymuje pracownik po odliczeniu wszystkich **podatków** i składek na ubezpieczenia społeczne. Mówiąc bardziej kolokwialnie, jest to ta część kosztów zatrudnienia danej osoby, która trafia do kieszeni pracownika (obecnie najczęściej na jego konto bankowe), tzw. płaca na rękę.

Podatek – prawnie: przymusowe, powszechne, nieodpłatne, bezzwrotne świadczenie na rzecz państwa; ekonomicznie: rodzaj interwencji w rynek polegający na przymusowym świadczeniu pieniężnym na rzecz państwa. Polskie prawo rozróżnia podatki i składki na ubezpieczenie społeczne. Te drugie są traktowane inaczej, bo osoba płacąca składki nabywa prawo do pewnych świadczeń (np. opieki zdrowotnej). Przymusowość takiego świadczenia sprawia jednak, że podatki i składki wywołują te same efekty ekonomiczne.

Podaż – zależność pomiędzy ilością dobra oferowaną na sprzedaż (**wielkością podaży**) a ceną tego dobra. Wielkość podaży przy danej cenie będzie zależała od przedsiębiorczych ocen sprzedawców m.in. co do alternatywnych zastosowań dobra, spodziewanych kosztów produkcji dobra w przyszłości, kosztów jego przechowywania itp. Zgodnie z **prawem podaży** im wyższa cena, tym większa ilość dóbr oferowanych na sprzedaż. Podaż jest nazywana także **funkcją podaży**.

Podaż pracy – liczba pracowników, którzy chcą się zatrudnić przy danej stawce płac. Podaż pracy w konkretnym sektorze będzie zależała m.in. od tego, jak bardzo pracownicy cenią sobie czas wolny, jakie mają inne możliwości zatrudnienia, jak oceniają uciążliwość warunków pracy. Warto pamiętać, że pracowników interesuje raczej **płaca netto**, przez co wzrost opodatkowania płacy i niższe zarobki netto będą na ogół skutkowały mniejszą podażą pracy (i odwrotnie – spadek opodatkowania pracy zwykle zwiększy podaż pracy), jeśli inne okoliczności jednocześnie się nie zmieniają.

Popyt – zależność między ceną danego dobra a ilością dobra, jaką ludzie są skłonni przy danej cenie nabyć (**wielkością popytu**). Kształt tej funkcji zależy od preferencji ludzi. Pod tym hasłem kryją się jednak rozmaite czynniki (moda, pora roku, informacje o dostępnych alternatywach itd.). Zgodnie z **prawem popytu** im wyższa cena danego dobra, tym mniejsza ilość chętnych na nabycie tego dobra. Graficznie tę zależność przedstawiamy zwykle na wykresie z ceną na osi Y i ilością na osi X – **krzywa popytu** będzie opadała w prawo. Popyt jest nazywany także **funkcją popytu**.

Popyt na pracę – liczba pracowników, jaką pracodawcy chcą zatrudnić przy danej stawce płac (uwzględniającej całkowite koszty zatrudnienia – **płacę brutto** w rozumieniu ekonomicznym). Popyt na pracę bierze się ze spekulacji pracodawców na temat dodatkowych przychodów, które uzyska firma w przypadku zatrudnienia danej osoby, czyli tzw. produktywności pracy. Im wyższy poziom inwestycji

kapitałowych i lepsza organizacja pracy, tym większa produktywność pracowników i tym samym wyższy popyt na pracę. Do popytu na pracę stosuje się także **prawo popytu**.

Praca – jeden z **czynników produkcji**, rozumiany jako wszelka ludzka aktywność (tak fizyczna, jak i umysłowa) nakierowana na osiągnięcie celu procesu produkcyjnego. Jeśli firma produkuje samochód, to potrzebuje pracy zarówno osób na taśmie montażowej, jak i tych w zarządzie, księgowych, zajmujących się reklamą itd. W ekonomii przyjmujemy założenie, że istnieje zasadnicza różnica między pracą a rekreacją/czasem wolnym – praca wiąże się z uciążliwością, przykrością. W czasie wolnym możemy fizycznie się zmęczyć (np. biegając lub pływając), ale robimy dla własnej satysfakcji, nie dla zarobku. Przy analizie rynku pracy należy pamiętać, że praca jest czynnikiem bardzo różnorodnym i w zasadzie powinniśmy mówić, o tysiącach rynków pracy (inny dla księgowych, inny dla programistów, inny dla kasjerów itd.). Na każdym z nich **popyt na pracę** i **подаż pracy** będą inne.

Prawo podaży – reguła mówiąca, że im wyższa cena, tym większa **wielkość podaży** (tym większa ilość towaru oferowana na sprzedaż) przy pozostałych czynnikach niezmiennych. Jest tak, ponieważ każda kolejna jednostka pieniężna oferowana za dobro będące na sprzedaż sprawia, że sprzedający może zrealizować coraz więcej wysoko cenionych przez siebie celów. Dlatego też **krzywa podaży** rośnie w prawą stronę.

Prawo popytu – reguła mówiąca o tym, że im wyższa cena, tym mniejsza **wielkość popytu** (tym mniej towaru ludzie są skłonni nabyć) przy pozostałych czynnikach niezmiennych. Jest tak, ponieważ każda kolejna jednostka pieniężna, którą musi zapłacić nabywca, oznacza utratę kolejnych wartościowych dóbr będących alternatywą dla zakupu rozważanego dobra (im więcej wydam na gry komputerowe, tym mniej biletów do kina będę w stanie kupić). Dlatego też **krzywa popytu** opada w prawą stronę.

Produkcja intelektualna – rodzaj produkcji wykorzystującej głównie pracę umysłową, czyli przekształcenie **czynników produkcji** w **dobra konsumpcyjne** przy pomocy intelektu, wiedzy, specyficznych umiejętności oraz specjalistycznych narzędzi, takich jak nowoczesne maszyny, komputery.

Produkcja materialna – rodzaj produkcji wykorzystującej głównie pracę fizyczną, czyli proste, niemalże mechaniczne przekształcenie **czynników produkcji** w **dobra konsumpcyjne** głównie przy pomocy pracy mięśni i podstawowych narzędzi.

Produkt Krajowy Brutto – (skrót: PKB) pieniężna wartość finalnych dóbr i usług sprzedanych na danym terytorium (zwykle państwo) w danym okresie (zwykle rok lub kwartał). Dobra finalne to takie, które nie podlegają już dalszej obróbce. Dobrem finalnym nie będzie zatem blacha stalowa, która zostanie wykorzystana dopiero do produkcji karoserii samochodowej jako półprodukt, ale będzie nim blacha zamontowana na dachu budynku. Zmiany PKB są często uznawane za wskaźnik koniunktury gospodarczej czy wzrostu gospodarczego. Zobacz też **Produkt Krajowy Brutto per capita**.

Produkt Krajowy Brutto per capita – wartość **Produktu Krajowego Brutto** podzielona przez liczbę mieszkańców. Ten wskaźnik używany jest często w porównaniach międzynarodowych i ma zobrazować, które społeczeństwa są bogatsze (wyższe PKB *per capita*), a które biedniejsze (niższe PKB *per capita*), czy określać stopień rozwoju gospodarczego.

Przedsiębiorczość – cecha ludzkich działań polegająca na spekulacyjnej próbie określenia przyszłych stanów rynku i wykorzystania okazji do osiągnięcia zysku z powodu różnic pomiędzy cenami **czynników produkcji** a spodziewanymi przychodami ze sprzedaży jakiegoś dobra. Przedsiębiorczość może dotyczyć zarówno działań jednostki na rynku pracy (np. możemy być przedsiębiorczy, ucząc się rzadkiego języka programowania, którego znajomość przyniesie nam wysokie zarobki w przyszłości), jak i działań wielkich firm (przedsiębiorczym działaniem Steve’a Jobsa było m.in. stworzenie iPhone’a). Dzięki przedsiębiorczości rzadkie zasoby są coraz lepiej wykorzystywane i konsumenci mogą cieszyć się coraz większą liczbą coraz lepszych dóbr konsumpcyjnych, których potrzebują.

Punkt równowagi – kombinacja ceny i ilości dobra na wykresie obrazującym popyt na jakieś dobro i jego podaż, przy której **wielkość popytu** równa się **wielkości podaży** (krzywa popytu i krzywa podaży przecinają się). Zobacz też: **cena równowagi**.

Realny socjalizm – system gospodarczy, który istniał w państwach Europy Środkowej i Wschodniej (m.in. w Polsce, Czechosłowacji, na Węgrzech) pomiędzy zakończeniem II wojny światowej a 1989-1990 rokiem. System ten ideowo odwoływał się do **socjalizmu**, ale nie wprowadzał w pełni jego założeń, pozwalając na elementy gospodarki rynkowej (np. indywidualne gospodarstwa rolne, drobne warsztaty rzemieślnicze) i tolerując pewien margines działalności **czarnego rynku**, dzięki czemu działalność gospodarcza nie została całkowicie zniszczona.

Redystrybucja – proces zmiany rynkowej dystrybucji dochodów w drodze interwencji państwowej. W procesie rynkowym dochody są wyznaczone przez decyzje konsumentów o zakupie danych dóbr i przez decyzje przedsiębiorców co do zatrudniania danych **czynników produkcji**. W ten sposób ustalone są płace pracowników, zyski przedsiębiorców itp. Ten podział dochodu w społeczeństwie jest zmieniany przez interwencję państwa, zwłaszcza w drodze opodatkowania. Środki uzyskane w drodze opodatkowania pomniejszają rynkowy zarobek właścicieli **czynników produkcji**, a następnie powiększają dochody osób, które są beneficjentami działań państwa (np. transferów socjalnych dla bezrobotnych, uboższych, emerytów, rencistów).

Rentowność – dochodowość; sytuacja, w której firma osiąga dodatnie wyniki finansowe. Żeby porównywać rentowność różnych firm, trzeba policzyć interesujące nas **wskaźniki rentowności**.

Rozwój gospodarczy – proces wzrostu dobrobytu społeczeństwa, czyli tego, jak wiele potrzeb ludzi i w jak dużym stopniu może być zaspokojonych dzięki produktywnemu wykorzystaniu **rzadkich** zasobów. Od przełomu XVIII i XIX wieku obserwujemy gwałtowny rozwój gospodarczy Europy Zachodniej i Ameryki Północnej, który później zaczął być też obserwowany w innych częściach świata. Rozwój ten przejawia się przede wszystkim w zmniejszonej śmiertelności niemowląt, dłuższym przeciętnym życiu członków społeczeństwa, masowej konsumpcji dóbr uchodzących niegdyś za luksusowe.

Równowaga – stan rynku danego dobra, w którym wyczerpały się możliwości do dalszych wymian, które byłyby obustronnie korzystne. Jest to zatem taki stan rynku, w którym nie ma takich sprzedawców, którzy chcieliby sprzedać dobro po cenie obowiązującej na rynku, a jednocześnie nie ma takich nabywców, którzy chcieliby kupić dobro po cenie obowiązującej na rynku. Równowaga bywa też nazywana „stanem spoczynku”.

Rzadkość – stan, w którym liczba **dóbr**, którymi dysponujemy, jest mniejsza niż liczba celów, do osiągnięcia których moglibyśmy te dobra wykorzystać. Rzadkość zmusza nas do dokonywania wyborów i koncentrowaniu się na osiąganiu tych celów, które wydają nam się najbardziej pilne i możliwe do osiągnięcia zarazem. Jeśli jakieś dobro występuje tak obficie, że przestaje być rzadkie (np. powietrze w normalnych ziemskich warunkach), to mówimy, że jest to dobro wolne.

Siła nabywcza pieniądza – wachlarz **dóbr**, które możemy nabyć za jednostkę **pieniądza**. Jeśli więc bochenek chleba kosztuje 3 zł, a litr mleka

2 zł, to siła nabywcza 1 zł będzie się równała 1/3 bochenka chleba lub ½ litra mleka. We współczesnej, złożonej gospodarce wymienienie wszystkich dóbr, jakie możemy nabyć i przedstawienie w taki sposób ich pełnego wachlarza jest praktycznie niemożliwe. Dlatego też statystycy tworzą jedynie tzw. koszyki najczęściej kupowanych dóbr i badają, jak zmieniają się ich ceny. Jeśli ceny przeciętnie spadają, to siła nabywcza pieniądza rośnie (mamy **deflację**). Jeśli ceny przeciętnie rosną, to siła nabywcza pieniądza spada (mamy **inflację**).

Siła robocza – ludzie, którzy są w stanie pracować i wyrażają chęć pracy (zarówno już zatrudnieni, jak i **bezrobotni**). W tym kontekście mówimy zwykle o osobach, które ukończyły odpowiedni wiek (np. 15 lub 18 lat), nie kształcą się już w trybie dziennym, są fizycznie zdolne do pracy, nie przekroczyły wieku emerytalnego, nie zrezygnowały z uczestnictwa w rynku pracy (np. z powodu wychowania dzieci lub prowadzenia gospodarstwa domowego).

Socjalizm – system gospodarczy, w którym **czynniki produkcji** mają tylko jednego właściciela – państwo. W socjalizmie to państwo ustala co i w jakich ilościach produkować (jak wykorzystać surowce naturalne, jak przydzielić ludzi do pracy), jakie są **dochody** czynników produkcji, jakie relacje wymiany (ceny) między dobrami powinny obowiązywać. Jako że właściciel czynników produkcji jest jeden (nie ma prawdziwych wymian pomiędzy właścicielami **dóbr kapitałowych**), to nie można w takim systemie przeprowadzić **kalkulacji ekonomicznej** i sprawdzić, które procesy są zyskowe, a które przynoszą stratę. Najpełniej ten system próbowano wprowadzić w Rosji Sowieckiej po rewolucji październikowej i w kilku państwach azjatyckich w XX wieku. Zwykle jednak nie realizowano postulatów socjalizmu w całej rozciągłości, zostawiając pewien margines dla prywatnej własności (zobacz: **realny socjalizm**).

Spółka akcyjna – specyficzna forma prawna przedsiębiorstwa. Kapitał spółki akcyjnej dzieli się na akcje i każdy, kto je nabędzie, może brać udział w podejmowaniu decyzji ważnych dla firmy (m.in. wybór zarządu, rady nadzorczej, podejmowanie decyzji o wejściu na giełdę) na regularnie zwoływanych zgromadzeniach akcjonariuszy (posiadaczy akcji). Akcjonariusze nie odpowiadają za swoje udziały całym majątkiem – w razie upadłości firmy mogą stracić jedynie to, co zainwestowali w akcje. Jeśli spółki akcyjne wypracowują zysk, to mogą wypłacić swoim akcjonariuszom **dywidendę**.

Stopa bezrobocia – wskaźnik pokazujący, jaka część **siły roboczej** nie ma zatrudnienia. Stopa bezrobocia może przyjmować wartości od zera

(pełne zatrudnienie) do stu procent (nikt nie pracuje). Wylicza się ją przez podzielenie liczby **bezrobotnych** przez liczbę osób stanowiących **siłę roboczą**. W Polsce podawane są zwykle dwie stopy bezrobocia. Wedle pierwszej za bezrobotnego uważa się osobę zarejestrowaną w urzędzie pracy. Wedle drugiej definicji za bezrobotną uważa się osobą, która w badaniu ankietowym (tzw. Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności) stwierdzi, że nie wykonywała w ostatnim czasie żadnej pracy zarobkowej. Przykładowo w marcu 2020 r. stopa bezrobocia w Polsce wynosiła 5,4% według pierwszej definicji i 3,1% wedle drugiej definicji. Być może ta różnica wynika z tego, że część osób oficjalnie bezrobotnych pracuje w **szarej strefie**.

Stopa procentowa – cena pożyczania **pieniędzy** na określony czas. Jeśli pożyczamy komuś określoną sumę pieniędzy, to pozbywamy się możliwości ich wykorzystania przez okres trwania pożyczki. Dlatego też oczekujemy jakiegoś wynagrodzenia – odsetek liczonych według stopy procentowej. Zwyczajowo przy wszelkich pożyczkach podaje się stopę procentową w wymiarze rocznym. Wysokość stopy procentowej przy konkretnej pożyczce ulega modyfikacjom m.in. ze względu na to, jakiej **inflacji** się spodziewamy (im wyższa inflacja, tym wyższa stopa procentowa) i jak oceniamy ryzyko nieoddania pieniędzy przez dłużnika (im wyższe ryzyko, tym wyższa stopa procentowa).

Stopy procentowe banku centralnego (lombardowa, referencyjna, depozytowa) – jedno z najważniejszych narzędzi **banku centralnego** w prowadzeniu polityki pieniężnej. **Stopa lombardowa** określa, ile odsetek musi zapłacić bank komercyjny, jeśli chce pożyczyć **pieniądze** od banku centralnego. **Stopa depozytowa** określa, jak duże odsetki otrzyma bank komercyjny, jeśli pozostawi środki na koncie w banku centralnym. **Stopa referencyjna** określa z kolei oprocentowanie operacji otwartego rynku. Zwykle stopa depozytowa jest najniższa a stopa lombardowa najwyższa. Pomiędzy nimi powinna znajdować się stopa referencyjna i **WIBOR**.

Strata – przeciwieństwo **zysku**. Dla działającego człowieka to sytuacja, w której uznaje, że przychody z działania były niższe niż poniesione koszty. Strata przedsiębiorcy w ekonomii rozumiana jest jako osiągnięcie zwrotu z kapitału mniejszego niż standardowy zwrot z inwestycji. W księgowości rachunek zysków i strat wskazuje stratę, jeśli koszty prowadzenia działalności przedsiębiorstwa były w danym okresie wyższe niż jego przychody.

Suwerenność konsumenta – swoboda podejmowania decyzji zakupowych przez konsumentów w **kapitalizmie**. Z suwerennością konsumenta mamy do czynienia, jeśli system prawny nie określa, kto może działać na danym rynku (przykładowo do niedawna nie mieliśmy suwerenności konsumenta w zakresie usług pocztowych, bo takie mogła wykonywać z mocy prawa jedynie Poczta Polska). Skutkiem istnienia suwerenności jest to, że o podziale dochodów i użyciu **czynników produkcji** do konkretnych przedsięwzięć decydują ostatecznie konsumenci swoimi decyzjami o zakupie lub odmowie zakupu dóbr oferowanych przez przedsiębiorców.

Szara strefa – nierejestrowana przez państwo część gospodarki. Wytwórczość w szarej strefie obejmuje produkcję **dóbr**, które są co do zasady legalne. Co jednak wyróżnia szarą strefę to fakt, że producenci nie zgłaszają swojej działalności urzędowi państwowemu, żeby np. uniknąć **podatków**. Typowy dla szarej strefy rodzaj działalności to np. drobne usługi remontowe i budowlane.

Transformacja gospodarcza – proces przechodzenia od gospodarek **realnego socjalizmu** do **kapitalizmu** w państwach Europy Środkowej i Wschodniej rozpoczęty w późnych latach 80. XX wieku. Najważniejszymi elementami transformacji były: uwolnienie **cen** (zniesienie cen urzędowych i pozwolenie na kształtowanie się ich na rynku); otwarcie na handel międzynarodowy i międzynarodowe przepływy **dóbr kapitałowych**; zniesienie monopolu państwowych przedsiębiorstw i pozwolenie na działanie prywatnych konkurentów; **denacjonalizacja**.

WIBOR – stopa procentowa obowiązująca na warszawskim rynku międzybankowym (Warsaw Interbank Offered Rate) – wskazuje, ile banki muszą płacić innym bankom za pożyczanie od nich pieniędzy. Często wskaźnik WIBOR (np. dotyczący pożyczek na 3 miesiące) jest wskaźnikiem zawartym w umowach kredytowych (np. klient dostaje kredyt oprocentowany na 2% plus wskaźnik trzymiesięcznego WIBOR-u – przykładowo 1,7% - co daje razem 3,7%).

Wielkość podaży – ilość dobra, jaką sprzedawcy chcą zaoferować przy danej **cenie**. Zgodnie z **prawem podaży** wielkość podaży rośnie wraz ze wzrostem ceny. Jeśli wielkość podaży się zmienia w reakcji na zmianę ceny, ale sam kształt **krzywej podaży** nie ulega zmianie, to mówimy wtedy o „przesunięciach wzdłuż krzywej podaży”. Graficznie prezentuje to wykres/rysunek 5. w rozdziale „Ilustracje krzywych popytu i podaży” w podręczniku. Przejście z jednego punktu na narysowanej

tam krzywej do drugiego na tej samej linii będzie właśnie przesunięciem wzdłuż krzywej podaży. To zjawisko jest często myłone z „przesunięciem krzywej podaży” – np. w reakcji na zmiany **kosztów produkcji**, kiedy to mamy do czynienia ze zmianą wielkości podaży przy tej samej cenie, co opisaliśmy przy haśle **krzywa podaży**.

Wielkość popytu – ilość dobra, jaką nabywcy chcą kupić przy danej cenie. Zgodnie z **prawem popytu** wielkość popytu maleje wraz ze wzrostem ceny. Jeśli wielkość popytu się zmienia w reakcji na zmianę ceny, ale sam kształt **krzywej popytu** nie ulega zmianie, to mówimy wtedy o „przesunięciach wzdłuż krzywej popytu”. Graficznie prezentuje to wykres/rysunek 1. w rozdziale „Ilustracje krzywych popytu i podaży” w podręczniku. Przejście z jednego punktu na narysowanej tam krzywej do drugiego na tej samej linii będzie właśnie przesunięciem wzdłuż krzywej popytu. To zjawisko jest często myłone z „przesunięciem krzywej popytu” – np. w reakcji na zmiany gustów konsumentów, kiedy to mamy do czynienia ze zmianą wielkości popytu przy tej samej cenie, co opisaliśmy przy haśle **krzywa popytu**.

Wolny rynek – system gospodarczy, w którym podstawą działalności są dobrowolne umowy zawierane z poszanowaniem prawa własności prywatnej. Najważniejsze cechy tego systemu to swoboda ustalania cen transakcji, swoboda wejścia nowych producentów na rynek, ustalanie **dochodów** przez konsumentów i przedsiębiorców (bez ingerencji państwa). Termin stosowany czasami wymiennie z **kapitalizmem**.

Wskaźnik zatrudnienia – stosunek osób pracujących do całej populacji w wieku produkcyjnym (najczęściej przyjmuje się, że są to osoby w wieku 20-64 lat). Za pracujących uważa się osoby, które miały w ostatnim czasie źródło dochodów (pracowały, prowadziły firmę lub gospodarstwo rolne). Warto pamiętać, że wskaźnik zatrudnienia bierze pod uwagę całą populację w określonym wieku, a nie tylko **siłę roboczą**.

Wskaźniki rentowności – miary sprawności działania przedsiębiorstwa. Najpopularniejsze wskaźniki rentowności odnoszą wielkość zysku firmy do jej kapitałów, aktywów i sprzedaży. Policzenie wskaźników rentowności może pomóc w porównaniu dochodowości różnych przedsiębiorstw – np. gdy zastanawiamy się nad dokonaniem inwestycji na **giełdzie**.

Wydatki publiczne – wydatki sektora finansów publicznych, w Polsce są to m.in. wydatki budżetu państwa, samorządów, systemu państwowych ubezpieczeń społecznych i funduszy celowych. Zwykle podawane są w skali roku – w roku 2020 wynosiły ok. 955 mld zł. Wysokość

wydatków publicznych przyrównana do wysokości **Produktu Krajowego Brutto** jest często uznawana za wskaźnik skali ingerencji państwa w gospodarkę (w bardziej **liberalnej** Szwajcarii wydatki stanowią zwykle ok. 33% PKB, w bardziej **etatystycznej** Francji ok. 55% PKB).

Wymiana bezpośrednia – patrz: **barter**.

Wymiana pośrednia – sytuacja, w której nabywamy pewne dobra nie po to, żeby je bezpośrednio skonsumować lub użyć w produkcji, ale po to, by użyć ich dalej w wymianie (np. sprzedajemy wyprodukowaną przez nas mąkę za srebro, które dopiero później wymienimy na buty, których potrzebujemy. Srebro jest w tym przypadku tzw. środkiem wymiany). Upowszechnienie się wymiany pośredniej doprowadziło do powstania **pieniądz**a i wytworzenia się **gospodarki towarowo-pieniężnej**.

Wzrost gospodarczy – ilościowe przedstawienie **rozwoju gospodarczego**. Badacze wzrostu gospodarczego próbują zmierzyć poprawę (lub obniżenie) jakości życia, jaka zachodzi w danym kraju lub regionie. W tym celu próbują np. zmierzyć ilość wyprodukowanych dóbr i usług oraz na tej podstawie tworzą różne wskaźniki – np. **Produkt Krajowy Brutto** – i obserwować jego zmiany w czasie.

Zasada kasowa – zasada prowadzenia księgowości, zgodnie z którą wydarzenia gospodarcze wpisuje się do ksiąg w momencie zaistnienia przepływów pieniężnych, które są ich efektem. Obecnie zasadę tę stosuje się rzadko, a przeważa stosowanie **zasady memoriałowej**.

Zasada memoriałowa – jedna z podstawowych zasad prowadzenia współczesnej księgowości. Zgodnie z nią wydarzenia gospodarcze z życia firmy wpisuje się do ksiąg w momencie ich zaistnienia, nawet jeśli nie nastąpiły jeszcze z tego tytułu przepływy pieniężne. Jeśli firma sprzedała towar i wystawiła fakturę z trzymiesięcznym terminem płatności, to powinna ująć w księgach przychód ze sprzedaży, pomimo że pieniądze z tego tytułu trafią do firmy w późniejszym okresie.

Ziemia – jeden z **czynników produkcji**. Do ziemi zaliczamy przestrzeń fizyczną i surowce naturalne, które nie są efektem świadomej działalności człowieka. Kiedy surowce naturalne (np. ropa czy gaz) dzięki działalności człowieka są wydobywane spod powierzchni ziemi i przesyłane do dalszego użycia, to stają się **dobrami kapitałowymi**.

Zysk – ogólnie: sytuacja, w której człowiek uważa, że przychody z podjętego działania były wyższe niż koszty. W ekonomii to pojęcie stosuje się też w węższym znaczeniu – jako zarobek przedsiębiorcy wyższy niż standardowy zwrot z zainwestowanego kapitału (swego rodzaju nagroda za lepsze przewidzenie potrzeb konsumentów). W księgowości

z kolei zysk jest nadwyżką pieniężnych przychodów przedsiębiorstwa nad jego kosztami w badanym okresie działalności. Dlatego też nie każda firma, która uzyskuje zysk księgowy, przynosząc właścicielom np. 3% z zainwestowanego kapitału, uzyskuje zysk ekonomiczny (bo właściciele mogli alternatywnie zainwestować w inne przedsięwzięcia przynoszące 5% zwrotu z kapitału, będące w danym momencie standardowym zarobkiem na rynku).